

Prof. univ. dr. ION CRAIOVAN

TRATAT
DE TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI

Prof. univ. dr. ION CRAIOVAN

TRATAT DE TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI

*Ediția a V-a,
revăzută și adăugită*

Universul Juridic
București
-2023-

TITLUL I

CULTURI, CIVILIZAȚII ȘI DREPT. PARTICULAR ȘI UNIVERSAL ÎN DREPT

Capitolul I

Cultură, civilizație și drept

1. Coordonate conceptuale

Cultura este un termen „atât de încărcat de valori diverse, încât rolul său variază simțitor de la un autor la altul și pentru care s-au găsit peste 200 de definiții”¹. Abordarea complexă a culturii a relevat faptul că aceasta cuprinde ansamblul fenomenelor social-umane care apar ca produse cumulative ale cunoașterii și, totodată, ca valori sintetice².

Ca fenomen specific uman, cultura este un sistem de momente constitutive, funcții, dimensiuni, între care sunt definatorii pentru caracterizarea conceptului de cultură cel puțin următoarele:

1. Activitatea de cunoaștere reprezintă o premisă necesară și totodată un element constitutiv în orice act de cultură.

Cunoașterea nu este, însă, suficientă prin ea însăși pentru a da o imagine unitară a ceea ce este cultura. Valoarea ne apare ca o împlinire a cunoașterii, în care produsul cunoașterii se raportează la om, la nevoile, năzuințele, scopurile acestuia. Așadar, înainte de a fi întruchipare valorică, implicând apreciere, judecată de valoare, cultura este cristalizare a cunoașterii. Cele două momente se implică reciproc în definirea culturii: dacă valoarea este precedată și condiționată de cunoaștere, aceasta din urmă duce cu necesitate, pe scara societății la valoare. Produsele cunoașterii sunt prin însăși esența și geneza lor susceptibile de o valorizare pe planul umanului, sunt deci valori potențiale sau actuale pentru om.

2. Faptele de cultură implică o virtute specifică a omului – creativitatea, principiul de geneză al valorilor atât la scară filogenetică (a omului ca specie), cât și la scară ontogenetică (a omului ca individ). În calitate de creator, ca și de receptor al culturii, omul trebuie să acționeze ca persoană liberă, dar totodată și ca ființă socială.

3. Valorile culturale se realizează și se desăvârșesc prin intermediul comunicării, al circulației și interpretării lor în modurile de viață și muncă ale oamenilor, în universul spiritual al acestora. O valoare culturală nereceptată de nimeni, care nu devine o componentă a individualităților și comunităților umane, se neagă pe sine ca valoare.

4. Cultura este „un sistem deschis dar integrat și coerent de valori” iar civilizația este „sensul activ al culturii și vocația universală a omului”. O valoare culturală sau

¹ A. Moles, *Socio-dinamica culturii*, Ed. Științifică, București, 1974, p. 45.

² A. Kroeber, K. Kluckhohn, *Culture, A critical review of concepts – and definitions*, Vintage Books, New York, 1952.

un sistem de valori reprezintă o posibilitate de civilizație, dar realitatea însăși a civilizației presupune realizarea funcției sociale a valorilor culturale, integrarea lor în toate compartimentele vieții sociale, civilizația fiind în fapt „cultura pătrunsă în toate celulele vieții sociale”¹.

5. Principala modalitate prin care se realizează, la scară socială, funcția civilizatoare a culturii este tehnica, ea însăși o valoare culturală. Cultura tehnică este, în orice perioadă istorică, în orice societate, parte inseparabilă a culturii și în același timp tehnica fiind un important factor de civilizație, mijloc de a amplifica puterile fizice și cele intelectuale ale omului.

6. În orice cultură ipostazele omului în calitate de ființă culturală reprezintă un centru focalizator al întregului sistem de valori ce o caracterizează, iar „noțiunea de cultură păstrează întotdeauna un sens normativ și este sinonimă cu umanismul”².

Autorul Ovidiu Drîmbă, precizând că dihotomia civilizație – cultură nu înseamnă o opoziție dintre respectivele domenii și, cu atât mai puțin, o opoziție ireconciliabilă, ci o interrelație plasată sub semnul unor raporturi dialectice, consideră că tot ceea ce aparține orizontului satisfacerii nevoilor materiale, confortului și securității, înseamnă „civilizație”. În sfera ei, prin excelență de natură utilitară intră capitolele: alimentația, locuința, îmbrăcămintea (nu însă și podoabele), construcțiile publice și mijloacele de comunicație, tehnologia în general, activitățile economice și administrative, organizarea socială, politică, militară și juridică. De asemenea, educația și învățământul – dar în măsura în care aceste procese răspund exigențelor vieții practice. Cultura include în sfera ei atitudinile, actele și operele limitate – ca geneză, intenție, motivare și finalitate – la domeniul spiritului și al intelectului (...) În felul acesta, sferei culturii îi aparțin: datinile și obiceiurile, credințele și practicile religioase, ornamentele și divertismentele, operele de știință, filosofie, literatură și muzică, arhitectura, pictura, sculptura și artele decorative sau aplicate”³.

Perspectiva filosofică⁴ asupra culturii relevă, între altele, nevoia de a folosi termenul la plural având în vedere diversitatea culturilor, de neutralitate axiologică – a nu aprecia sau condamna culturile în lumina reprezentărilor noastre valorice, de a face distincții între folosirea într-o primă accepțiune globală a termenului de cultură – ca totalitate a vieții omului față de natură și accepțiuni particulare – viața culturală, cultura tinerilor, cultura pop ș.a., critica culturii aparține culturii ș.a. Filosofia culturii se raportează la trei cupluri conceptuale: cultură/natură – pune în evidență ceea ce nu este făcut de om și scapă cuprinderii sale; cultură/civilizație – care se raportează la aspecte dinlăuntru culturii, la urbanizarea tehnico-industrială (pentru Kant moralitatea reprezintă diferența specifică dintre cultură și civilizație); cultură/viață – o totalitate de fond care cuprinde atât cultura cât și civilizația.

Ca o cultură specializată, cultura juridică a fost definită ca „sistem de elemente materiale și spirituale care se raportează la sfera de acțiune a dreptului și se exprimă în conștiința juridică, conduita juridică licită sau ilicită, iar în sfera civilizației pot fi incluse opinia publică și lupta împotriva încălcărilor de lege”⁵.

¹ *Dicționar de filosofie*, Ed. Politică, București, 1978, p. 116-117, 168-169.

² *Larousse, Dicționar de filosofie*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1999, p. 68.

³ Ovidiu Drîmbă, *Istoria culturii și civilizației*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, vol. 1, p. 6.

⁴ Schnadelbach, H.; Martens E. (editori), *Filosofie*, Ed. Științifică, București, 1999, p. 405-435.

⁵ Sofia Popescu, *Quelques réflexions sur le rapport entre la vie culturelle de la société*, în *Revue roumaine des sciences sociales. Sciences juridiques*, tome 27, nr. 1/1983, p. 54.

Cultura, remarcă autorul Mark van Hoecke¹, se referă la ansamblul de tradiții, concepții, valori, principii, ideologii și perspective asupra lumii care guvernează o societate ori anumite grupuri din acea societate structurate profesional. În corelație cu dreptul se configurează cultura juridică, în sens restrâns, ca o cultură profesională a juriștilor, iar în sens larg, ca o cultură externă grupului profesional specializat și care evocă concepțiile existente în acea societate despre drept, justiție, instituții juridice. Cultura juridică în cel mai general sens, evocă patternurile juridice, relativ stabile, care orientează comportamentul social și atitudinile într-o societate.

Nucleul fiecărei culturi juridice – paradigma sa de bază – cuprinde punctele de vedere esențiale despre conceptul dreptului, izvoarele dreptului, metodologia dreptului, legitimitatea dreptului, mai general niște valori comune și o anumită perspectivă asupra lumii. Unele lucruri se schimbă, dar lent. Sunt persistente anumite înțelegeri asupra dreptului – esențiale pentru conceperea dreptului și a sistemului juridic. Nu există o cultură juridică pură, iar, în unele domenii dreptul tinde să devină un limbaj universal, ca de pildă contractele comerciale sau drepturile omului, care estompează specificitatea locală. Relațiile dintre diverse culturi juridice evoluează în termeni de conflict și armonizare, fiind mereu în devenire.

S-a apreciat că „dreptatea este elementul funcțional al culturii juridice, că numai cel dotat cu acest element gândește și acționează juridic și că este fără sens să propui să se realizeze cunoașteri juridice celor lipsiți de înțelesul valorilor juridice”. Iar, în continuare, același autor notează că: „Noi toți vedem în dreptate conștiința prin referire la «alter», iar în «alter» pe un om mai puțin pretențios decât cel leibnizian de «iubire de aproape al înțeleptului» și anume acela care îți cere să te transpui în poziția juridică adversă, să o apreciezi ca pe a ta și să le judeci pe amândouă de pe poziții egale”². S-au exprimat și rezerve cu privire la teza valorică în drept pe motiv că nu toate obiectivele urmărite au aceeași valoare, iar soluția adoptată depinde de temperamentul fizic și mental al subiecților, de educație, influența mediului, experiență, factori care au caracter individual și adesea inconștient și ca atare rămâne problematică încorporarea dreptului pozitiv la fundamente care pretind să impună tuturor concepțiile proprii ale câtorva³. Putem replica, împreună cu alte opinii, că selecția juridică este „constrânsă” să ierarhizeze valoric nu fără a fi lipsită de un criteriu obiectiv, ci din contră numai referindu-se comparativ la configurația anterioară a drepturilor și obligațiilor, la normele și principiile de drept, care integrează valori juridice consacrate⁴. Dreptul este generat, structurat și direcționat în indisolubilă legătură cu constelația de valori a timpului istoric în care este elaborat, el însuși accede – în anumite condiții – la statutul de valoare. Această osmoză configurează cultura juridică, parte integrantă a culturii, prin excelență univers spiritual, dar și al valorilor materiale, pe temeiul căreia, omul își afirmă și realizează esența sa umană ca specie.

¹ M. Van Hoecke, *Law as communication*, Hart Publishing, Oxford, Portland, Oregon, 2002, p. 56-58.

² I. Dobrinescu, *Dreptatea și valorile culturii*, Ed. Academiei Române, București, 1992, p. 21.

³ H. Battifol, *Problèmes de base de Philosophie du Droit*, L.G.D.J. Paris, 1979, p. 90.

⁴ I. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 23-24.